

velikašima čitave županije (tako Krčkim knezovima: Modruš, Vinodol i gatsku županiju, Bribirskima bribirsku, Nelipićima cetinsku), koje tako postadoše njihove gospoštije (dominium, (v)ladanje), a oni njihovi ne župani, nego knezovi ili grofovi. Inače je županijom upravljao župan, a zamjenjivao ga je podžupan, ali od XIV. vijeka dalje bili su kraljevski gradovi u upravi kastelanâ (građšćikâ), kojima su se morali pokoravati svi plemeniti i neplemeniti službenici ili podanici ovih gradova. Oni, koji su bili oprošteni od te službe, dakle koji su bili pravi plemići, imali su svoje plemenske župane (comes terrestris), koji se pokoravahu samo banu. Županijsko plemstvo sastajalo se na skupštine, kojima je predsjedao župan, a često i ban. One su se bavile svim županijskim upravnim poslovima, utjeravanjem poreza i uvođenjem vojnih odjeljenja u smislu kraljevskih zapovijedi, a i sudovanjem.

Sudbenost bijaše u glavnom ista u Hrvatskoj i u Slavoniji. Vrhovni sudac bješe herceg ili ban, kojega je zamjenjivao banovac, a u Slavoniji docnije još i protonotar. U Slavoniji bili su za redoviti banski sud određeni stanoviti rokovi, najprije dva puta, onda i četiri puta u godini, i to vazda osmi dan poslije ovih blagdana: Bogojavljenja (6. jan.), Đurđeva (24. apr.), Jakovljeva (25. jul.) i Mihajlova (29. sept.); otale su se ovi redoviti banski sudovi i zvali oktavalni (iudicia octavalia). Ovim je banskim sudovima predsjedao ban (ili njegov zamjenik), a uza nj su bili prisutni na saboru izabrani prisjednici (assessores). O odluci se izdavala vazda pismena odluka pod banskim pečatom, koji je čuvao protonotar. Od banskoga suda moglo se i u Hrvatskoj i u Slavoniji prizivati na kraljevski sud, odnosno na suca na kraljevskom dvoru (iudex curiae regiae). Banski se sud u Hrvatskoj redovito sastajao u Kninu, a u Slavoniji u Križevcima ili u Zagrebu, no nijesu rijetki primjeri, da su sam ban ili banovac putovali po banovini i dijelili pravdu. Niži sudovi bili su županijski sudbeni stolovi, jer u to doba bijaše uprava u najtješnjoj svezi sa sudovanjem. Županijskomu sudu stajao je na čelu župan (ili podžupan), a uza nj bili su kao prisjednici po četiri (gdjekad i po više ili manje) plemićka suca (iudices nobilium), odabrani iz pojedinih kotara županije, dok su odluke županijskoga suda izvršavala dva pristava (pristaldi). Još niži sudovi bili su u Hrvatskoj plemenski stolovi za pojedina plemena (tako za Mogoroviće, Šubiće i druge), koja su živjela unutar novostvorenih županija, s posve sličnim uređenjem kao što su ga imali županijski sudovi. U kralj-